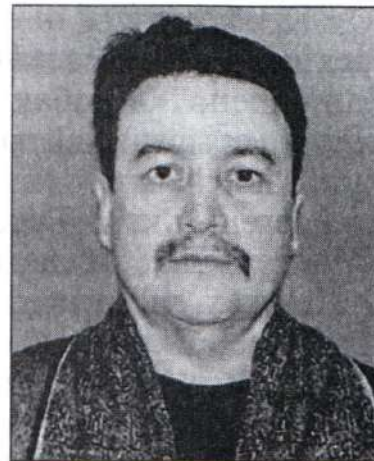

АБАЙТАНУ

Нұрғали МАХАН

ТӘКЕННІҢ «ЖҰМБАҚ ЖАНЫ»

Тәкен сөз жоқ, қазақ әдебиетінің елеулі құбылыстарының бірі. Әдебиеттегі жолын ақын болып бастаған Тәкен Әлімқұлов проза, сын жанрына да қалам тартты. Көзі тірісінде-ақ «Сөз зергері» атанған Тәкен, меніңше, әдебиеттегі мұратын прозаның «әулие жанры» – әңгімеден тапты. Оның «Сарыжайлау», «Қара қобыз», «Көк қаршыға», «Қараой», «Сейтек сарыны», «Телқоңыр» әңгімелері-қазақ әдебиетін шырқау биікке көтерген классикалық туындылар. Ал, бұлардың ішіндегі «Қараой» әңгімесі – шедевр!

«Қараой» – «ноқтаға басы симаған» жауынгер ақын Махамбет өмірінің ақырғы сәті, соңғы күні туралы әңгіме. Махамбет туралы біраз роман, повестер жазылды. Сол жазылған шығармалар арасында «Қараой» өзіндік сипатымен ерекше жарқырап, бірден көз тартады. Үлкен бір романның жүгін арқалап тұрған Тәкеннің «Қараой» әңгімесі – қазақ әдебиетіндегі әңгіме жанрын әлемдік деңгейге көтерген үлкен құбылыс! Мен кейде ойлаймын, Тәкен «Қараойдан» өзге ешнәрсе жазбаған күннің өзінде-ақ, ол бір «Қараой» әңгімесімен қазақ әдебиетінің тарихында мәңгілік қалар еді. Бірақ, бұл өз алдына бөлек тақырып.

Ал, бүгінгі сөз Тәкеннің прозалық шығармалары туралы емес. Әңгіме Тәкеннің «Жұмбақ жаны» туралы болмақ. Абай шығармашылығын талдауға арналған Тәкеннің «Жұмбақ жан» атты еңбегін – әдеби сын, екіншілері – трактат, ал үшінші біреулер – эссе жанрында жазылған монографиялық ғылыми еңбек деді. Менің көңілімнің діті – осы үшінші нұсқа! Себебі, монография-белгілі бір тақырыпты әр қырынан, жан-жақты зерттейтін ғылыми еңбек. Ал, эссе – философияның, эстетиканың, әдеби сынның, көркем әдебиеттің тұрақталған, қалыптасқан тұжырымдарына басқа көзқараспен жаңа қырынан қарап, өзгеше толғап, көне соқпақтардан бөлек, тың болжамдармен соны пікірлерге, жаңа түйіндеулерге құрылатын жанр. Олай болса, Тәкен Әлімқұловтың «Жұмбақ жанын» жанрлық тұрғыдан «талдап, зерделесек, онда оның эссе-монография болып шығары хақ! Абай шығармашылығы туралы қалыптасқан көзқарас пен тұжырымдарға тіптен басқаша, соны көзбен қарап, ақын шығармашылығын жан-жақты ғылыми тұрғыда талдай отырып, тың болжамдар айтқан Тәкен Әлімқұловтың «Жұмбақ жаны» – қазақ әдебиетіндегі «Эссе-монография» жанрының негізін салды, басы болды. Тәкеннің «Жұмбақ жаны» несімен ерекшеленді? Өзгешелігі неде? Аса күрделі бұл сұрақтарға бір-екі ауыз сөзбен жауап бере салу мүмкін емес.